

ТЕОРЕТИЧНІ ТА ПРАКТИЧНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ

УДК: 08.01.04.330.332(447.82)

*Шевчик Б. М.,
bmshevchuk@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0004-325X,
ResearcherID H-1762-2019,
к.е.н., доцент кафедри теоретичної та прикладної економіки Львівського торговельно-економічного
університету, м. Львів,*

*Свінцов О. М.,
irene_s11@hotmail.com,
д.е.н., проф., професор кафедри економіки та менеджменту, Дрогобицький державний педагогічний
університет ім. І. Франка, м. Дрогобич*

*Кушлік Н. А.,
irene_s11@hotmail.com,
магістрантка, Дрогобицький державний педагогічний університет ім. І. Франка, м. Дрогобич*

МЕТАФІЗИКА НООЕКОНОМІКИ

Анотація. Метою дослідження є виявлення й обґрунтування онтологічних факторів, що зумовлюють становлення нооекономіки як аксіологічно-патернального проекту ідеаційного типу культури. Досліджуються метафізичні основи становлення нооекономіки. Аналізується середовище формування нооекономіки – континуум чуттєвої культури. Розглядаються метафізичні принципи когнітивних систем в економіці. З'ясовується логіка ентропійного алгоритму у спадній траєкторії фаз циклу соціокультурної динаміки чуттєвого типу культурної ментальності, відображених в економічних мотиваціях. Обґрунтовується ідея становлення нооекономіки як парадигмально-патернального проекту ідеаційного типу культури, де наративи і сенси когнітивної діяльності обумовлені домінуванням інтенціональної системи економічного мислення. На основі аналізу соціоентропійного алгоритму, відображеного спадною траєкторією циклу чуттєвої культури, зроблено висновок про можливість нооекономіки як суспільно-економічної формації лише в умовах ідеаційного типу культури і культурної ментальності інтенціональних когнітивних систем. У цьому контексті перспективними виглядають такі напрями досліджень: теоретико-методологічний пошук джерела вартості когнітивно-інтелектуального продукту нооекономіки ідеаційної культури; виявлення у стратегії “переваг відсталості” інноваційних перспектив та синергетичних можливостей, на основі ресурсів ідеаційної культури, становлення вітчизняного варіанта нооекономіки.

Ключові слова: нооекономіка, екстенціональні когнітивні системи, інтенціональні когнітивні системи, соціокультурна динаміка, чуттєва культура, ідеаційна культура, поведінковий патерн.

*Shevchuk B. M.,
bmshevchuk@gmail.com, ORCID ID: 0000-0002-0004-325X,
ResearcherID: H-1762-2019,
Ph.D., Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theoretical and Applied Economics,
Lviv University of Trade and Economics, Lviv*

*Svintsov O. M.,
irene_s11@hotmail.com,
Doctor of Economics, Professor, Professor of the Department of Economics and Management, Drohobych
Ivan Franko State Pedagogical University, Drohobych*

*Kushlyk N. A.
irene_s11@hotmail.com,
Master's degree student, Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University, Drohobych*

METAPHYSICS OF NOOECONOMICS

Abstract. *The purpose of the study is to identify and substantiate the ontological factors that determine the formation of nooeconomics as an axiological-paternal project of the ideational type of culture. The metaphysical foundations of the nooeconomics formation are investigated. The environment of the nooeconomics formation - a continuum of sensual culture, is analyzed. The metaphysical principles of cognitive systems in economics are considered. The logic of entropy algorithm in the descending trajectory of phases of the socio-cultural dynamics cycle of the sensual type of cultural mentality, reflected in economic motivations, is clarified. The idea of nooeconomics becoming is based on a paradigm-paternal project of an ideal type of culture is substantiated, where the narratives and meanings of cognitive activity are conditioned by the dominance of an economic thinking intensional system. On the basis of the socio-entropy algorithm analysis, reflected by the declining trajectory of the sensual culture cycle, it was concluded that existence of nooeconomics as a socio-economic formation is possible only in the conditions of ideational type of culture and cultural mentality of intensional cognitive systems. The following areas of research are promising in this context: theoretical and methodological search for the source of value of the cognitive-intelligible product of nooeconomics of ideational culture; identification of innovative perspectives and synergistic opportunities in the strategy of "advantages of backwardness" based on the resources of ideational culture, formation of the domestic variant of nooeconomics.*

Key words: nooeconomics, extensional cognitive systems, intensional cognitive systems, socio-cultural dynamics, sensual culture, ideational culture, behavioral pattern.

JEL Classification: A13, B49, O39, P16, P49, Z10

DOI: <https://doi.org/10.36477/2522-1205-2019-58-15>

Постановка проблеми. Нооекономіка – це реальність сьогодення, що визначає якість суспільного буття, значною мірою відмінного від звичного існування індустріальної доби капіталізму і соціалізму. Провідною формою капіталу постає не фінансовий і не промисловий, а особливий різновид символічно-антропогенного – “білий комірець”, що продукує когнітивний продукт, споживною вартістю якого є міра онтологічної новизни розширеної екзистуючої присутності буття людини у світі. Тобто основним товаром виступає благо не утилітарного, а духовного порядку. І тут відразу виникає ряд проблем:

- у межах якого соціокультурного континууму трактувати становлення нооекономіки – чуттєвого чи ідеаційного?

- що являтиме собою субстанція вартості когнітивного продукту інтелігібельного виробництва, емансипована від дискретності часу, а отже – потоку затрат енергії через фізичні зусилля робочої сили, які можна оцифрувати як складники вартості і виразити в грошах?

- як ідентифікувати ентропійні параметри спадної траєкторії циклу чуттєвої культури, у надрах якої формуються передумови становлення нооекономіки, передусім – принцип інституціональної комплементарності?

- який спосіб мислення лежатиме в основі мотивації споживчого вибору: екстенціональний чи інтенціональний?

- якщо інтенціональний, то які цінності пережиття і які сенси екзистенції спонукатимуть характер когнітивного виробництва та мінових угод?

- чим зумовлюватиметься ємкість ринку нооекономіки і як на неї впливатимуть біо-нано-технології, котрі невпинно еволюціонуватимуть у

режим виробництва потенційно нульових граничних витрат?

- врешті-решт, як саме екстенціональне мислення чуттєвого типу культурної ментальності формуватиме передумови альтернативної аксіології майбутньої інституціоналізації поведінкових патернів нооекономіки як проекту ідеаційної культури, тобто, що являтиме собою власне ентропійний алгоритм соціокультурної динаміки чуттєвої культури?

Аналіз останніх досліджень і публікацій. У сучасній економічній науці тема становлення нооекономіки присутня доволі широко, нею активно займаються щонайменше від початку 90-х рр. ХХ ст., оскільки вона кореспондується із теоріями постіндустріального та інформаційного суспільства, еволюційної економічної теорії, теорії ноосфери, філософії господарства, ідеєю меритократії тощо. Зріс також інтерес до аналізу економічної культури перехідних та розвинутих економічних систем. Набуває популярності синергетико-холістичний метод дослідження економічних систем. Список вчених, що займаються вказаними проблемами, був би більший за розмір статті, тому назвемо лише декількох найбільш відомих вітчизняних: В. Геєць, А. Чухно, А. Гальчинський, Ю. Канигін, Г. Щокін, М. Згуровський, М. Голубець, Г. Башнянин, М. Кизим, І. Матюшенко, А. Філіпенко, Л. Мельник, Н. Гражевська та ін.

Однак серед існуючих досліджень майже не спостерігаються такі, які би трактували економічні системи як соціокультурні проекти, а системи економічного мислення – як аксіологічні парадигми соціокультурної динаміки. Це можна виправдати методологічною обачністю не переступити межі чистої економічної науки – економетрики і метрології. Проте проблеми становлення нооеко-

номіки носять комплексний міждисциплінарний та міжсистемний характер, а це спонукає виявляти контури зворотних зв'язків у суміжних з економікою сферах соціального буття, передусім: соціологією, психологією, культурологією, історією, а також філософією, зокрема – метафізикою.

Постановка завдання. Метою дослідження є виявити й обґрунтувати онтологічні фактори, що зумовлюють становлення нооекономіки як аксіологічно-патернального проекту ідеаційного типу культури. Для реалізації мети передбачається вирішення таких завдань:

- проаналізувати когнітивні та праксеологічні передумови становлення нооекономіки;
- продемонструвати зв'язок екстенціональних когнітивних систем економічного мислення з чуттєвим типом культурної ментальності, а інтенціональних – з ідеаційним;
- з'ясувати ентропійну послідовність фаз циклу соціокультурної динаміки у спадній траєкторії чуттєвої культури на рівні систем економічного мислення та соціальних технологій в економіці;
- на основі аналізу логіки розгортання фаз хвиль циклу соціокультурної динаміки довести невідворотність становлення нооекономіки як парадигмально-патернального проекту не чуттєвої, а аксіологічно і праксеологічно альтернативної до неї ідеаційної культури.

Виклад основного матеріалу дослідження. Предмет традиційної економічної науки полягає у дослідженні способів співжиття людей в умовах світу як дефіциту, де останній виражений двома дискретностями: безміром потреб та обмаллю можливостей, зумовлених обмеженістю доступу до наявних ресурсів. Цей дискрет вписується в утилітаристський наратив “страждання і задоволення”, котрі виступають двома полярностями у діапазоні людського буття як той універсальний бентамівський закон, владі якого підлягає кожне індивідуальне існування та усе людство загалом. У межах цього наративу економіка – це прикладне мистецтво уникати страждання та збільшувати задоволення через спеціалізацію та поділ праці та ринковий обмін результатами праці як уречевленими атрибутами приватної власності, через що суспільство і ринок стають синонімічними поняттями.

Обмеженість доступу до ресурсів, котре обмежує можливості задоволення потреб, перетворює страждання у перманентний стан буття. У східних філософських системах, зокрема у буддизмі, джерелом страждання є метафізичне невігластво людини, – авідь'я, – зумовлене дією закону невідворотності змін та мінливості станів буття у часі. Буття ж, за М. Гайдеггером [15], – це екзистуюча присутність турботи, що розгортається та реалізується в часі. Турбота, або прагнення, є наслідком незнання майбутнього, що стимулює страх події екзистуючої присутності, – з одного боку, та, згідно з думкою Г. Арендт [1, с. 30], невідворотністю смерті як граничного виміру

людської екзистенції, що породжує культуру як досвід можливості безсмертя, – з іншого.

Причинністю турботи є можливість чуттєвого пізнання світу, передусім – з допомогою зору. Людська властивість бачити – це здатність орієнтуватися у певних енергетичних потоках із певною довжиною хвиль, які людина сприймає як теплові промені світла, які, потрапляючи на речі, частково або повністю адсорбуються чи відбиваються. Адсорбоване світло у вигляді кольорової гами у рецепторах сітківки ока дає візію світу довкола людини, будучи при цьому лише результатом властивості людини сприймати певний діапазон електромагнітних коливань. Людина бачить завжди лише відображені проєкції, форми віддачі світла, які є формами нашого сприйняття, продуктами нашої уяви та іманентними образами онтологічно закорінених у нас світлів. Органи чуттєвого сприйняття викривлюють наше розуміння, демонструючи адсорбовані форми світла без розуміння того, хто або що, існуючи у світловому промені, пронизує матерію як принцип її актуалізації – Логос Творіння. Отож, уся довколишня дійсність – продукт уяви, умовні проєкції Єдиного Сущого, що містяться у метафізичних глибинах людської душі як безмежний Всесвіт у часовому дискреті, як Вічний Космос у мікrokосмічному творінні, свідомість якого виступає органом об'явлення буття світу. Тому не існує світу поза людиною, яка імпліцитно носить у собі потенціал його становлення та реалізує помиттєво у когнітивно-чуттєвих актах пізнання.

Будучи носієм ідеальних потенцій, людина чуттєво трансформує у бажане, у прагнення сформувані порядок речей, відмінний від даного, а це – початок культури – континууму буття, конституйованого ідеалізованою уявою та опосередкованого цілеспрямованою волею. Це і є подія екзистуючої присутності турботи – власне буття. Ця “подія” слугує підставою тріалектичної сумарності усіх видів людської діяльності, які Г. Арендт визначає терміном “*vita activa*” – становище людини [1]. Практика *vita activa* включає працю (labor), роботу (work) та дію (action). Г. Арендт під працею розуміє діяльність, що відповідає біологічним процесам людського тіла. Вона пов'язана із життєвою необхідністю продукувати і жити життя працею, де обставиною праці є саме життя. Робота – це діяльність, що відповідає біологічній понадприродності людського існування. Саме вона забезпечує “штучний” світ речей, усе те людське, що існує понад природне довкілля, і в межах якого оселяється кожне індивідуальне життя для забезпечення своєї тривалості понад біологічні межі. Робота реалізує негентропійну функцію буття через технологію – виробництво і передачу знань та практичне застосування компетенцій для трансформації довкілля у відповідність до мінливих та зростаючих людських потреб. Відтоді міра досягнутих компетенцій, що виявляється у можливості змінити світ через технологію, створивши штучне понад природне, набула здатності піддаватися кількісній оцінці та претендувати на грошову

винагороду як інтелектуальний капітал у структурі ринкової пропозиції.

Нарешті, дія, за Г. Арндт, – це єдина активність, що відбувається безпосередньо поміж людьми без залучення речей (наприклад, грошей). “Дія, – пише Г. Арндт, – це єдина прерогатива людини;... дія повністю залежить від постійної присутності іншого... дію неможливо уявити поза спілкою людей” [1, с. 33].

Дія і “техно” формують праксеологічний полюс буття, конституційований політично та економічно. Проте дія і “техно” не релевантні, про що наголошував ще Аристотель [2]. Дія, на думку античного філософа, – це така діяльність, котра містить у собі власну мету. Вона є основною властивістю суб’єкта, зокрема – його чеснотою. Дія є рух життя, постійне теперішнє. Формою дії є багатство, породжене діяльністю господаря, який розпоряджається своєю приватною власністю – сукупністю засобів підтримки життя. Ці засоби забезпечують можливість “створення” – діяльність перетворення, що не має мети у собі, реалізуючись у зовнішньому щодо себе результаті, який не вказаний у діяльності, а лише у дії, якій підпорядковане створення і яка містить результат. Тобто дія в Аристотеля – це етичний вимір буття, а створення – це “техно”. Оскільки дія – це властивість істоти, то діяльність збагачення через працю еквівалентна народженню, а отже є природною і бажаною – це і є “ойкос”. Коли ж продукт, а не істота (наприклад, гроші як авансований капітал) примножує продукт (лихварський процент), то це неприродно, що пояснює негативне ставлення Аристотеля до хрематистики. Остання – це “техно”, мистецтво здобування, котре має бути підпорядковане цілям “ойкоса” – упорядковуючою дією людського «космосу».

Метою будь-якого “техно”, зокрема технологічних інновацій, є покращення умов існування людини у світі. Технологія – це проект інструментальної дії, що зменшує невизначеність причинних зв’язків на шляху досягнення бажаних результатів [11, с. 32], а інновація – це ідея або практика, котрі індивід як суб’єкт впровадження сприймає як нові, причому новизну оцінює суб’єктивно [11, с. 31]. Коли технологія розширює можливості вибору, зростає ймовірність конфліктних ситуацій, що вимагає регулювання конкуренції з метою запобігання виродження локальних конфліктів у “війну всіх проти всіх”. “Техно” розширює межі максимізації корисності через ринковий обмін, який має бути підпорядкований засадам права. Тому розвиток ринкових відносин супроводжується поширенням і впливом політико-інституціональної структури суспільства. Однак, якщо демократичне громадянське суспільство, як носій ментальності нарративу “техно”, – ключового критерію розвитку, – оперує законом для гарантій публічної свободи кожного, та ринком для організації самозабезпечення у зростаючому добробуті, то для нього проблематичним залишається функціонування такого типу соціальних зв’язків,

які відтворюють спільноту – континуум символічної дійсності, де простір ідентичності формує примордіальний “ефект ендаумента” [13, с. 22] – первинний *sacrum*, що не підлягає обміну, будучи від початку дарованим, наповнюючи онтологічними сенсами основні патерни відтворення соціуму у матриці культури, і навколо якого організуються усі можливі обміни, включаючи символічний і ринковий.

Спільноту творить принцип аристотелівської дії. Дія, за Г. Арндт, відповідає множинності людських обставин, тому фактові, що люди, а не Людина, проживають на Землі і заселяють світ [1, с. 21]. Отже, на основі дії відбувається “вписування” людини у світ, і дія, таким чином, виступає ідентифікуючою ознакою культури, силою відношення людини до світу і до себе. Способів відношення людини до світу, оформлених у когнітивні системи, є два: екстенціональний та інтенціональний. Екстенціональні (об’ємні) характеристики значень як сукупностей позначених об’єктів опираються на логіку і математику. Екстенціональна істина – це множина усіх істинних тверджень; відповідність думки дійсності; тому, що існує реально як математичний об’єкт; як те, що є, а не те, що повинно бути. Існує так звана “аксіома екстенціональності”, яка гласить: дві множинності будуть вважатися однією множинністю, якщо складаються з однакових елементів. Тобто елементи можуть творити цілісність за умови формальної уніфікації властивостей [10, с. 444]. З екстенціональної точки зору сенс дії являє собою сукупність подій, що відбулися або можуть стати наслідками, а два вчинки мають спільне значення, якщо їх наслідки співпадають. Наука – це сукупність формальних операцій над об’єктами, де інформаційна цінність тексту (когнітивно реалізованої структури) залежить від того, наскільки долається висхідна невизначеність. Проте, коли одні і ті ж елементи “стиснуті” у множинності на основі різних властивостей, то отримується розмаїття множинностей. Опіраючись на логіко-математичний інструментарій, екстенціональні нарації когнітивістики слугують лише для передбачення результатів спостережень чи експериментів, проте нічого не кажуть про світ – осенсовлену доцільність буття, екзистуючу присутність людського «я». У цьому полягає фундаментальне обмеження екстенціональних когнітивних систем, до яких належить сучасний мейнстрім – догматизована суміш теоретичних положень неолібералізму, неокласицизму, неокейнсіанства, маржиналізму та неоінституціоналізму.

Поруч з екстенціональною існує інтенціональна (змістовна) система мислення, що опирається на ідею смислу як суб’єктивної даності, як технології оперування ментальними процесами екзистенції, як репрезентація світу в людському дусі та інтелекті [10, с. 347]. Поширення інтенціонального підходу зумовлено кризою сучасної науки. М. Попович наголошує: “Теоретичне природознавство вирвалося на простір таких високих абстракцій, що їм неможливо знайти відповідники у чуттєвому

досвіді, як неможливо уявити безконечність чи ультрафіолетовий колір” [10, с. 348]. Існувати означає проектувати себе на плин буття, надаючи сенс власній сутності. Через те інтенціоналізм охоплює погляд на людину не ззовні, – через речі, що її оточують, – а зсередини, з її духовного ества, де функцію сублімації духа у свідомості виконує слово. Екстенціоналізм демонструє образ світу як наратив культури через сукупність речей, з допомогою яких людина експлуатує природу, плекаючи егоїзм та ілюзію влади над світом. Натомість інтенціоналізм шахує образ світу як безконечність сенсів помиттєвого існування, де світ постає для інтелекту як міра пізної істини, а воля – як міра втіленого добра.

Інтенціональне мислення ґрунтується на філософії екзистенціалізму. Екзистенція, за визначенням А. Ленгле, – це не просто існування, а внутрішня згода життя, свідомості і дії. Людське життя – не просто даність, а заданість, “стосунок із сущим буттям у світі” [7, с. 153], тобто життя, наповнене сенсом та пов’язане із віднаходженням і пережиттям цінності – її втіленні у власному бутті. Цінність не є когнітивною, а етико-естетичною категорією буття, вона осмислюється тією мірою, якою переживається, ґрунтуючись на емоції дотику душі до духовних змістів того, що дане у пережитті. Цінність, на думку А. Ленгле, – це зовнішнє одобрення внутрішньої позиції до життя, що дає розуміння сенсу [7, с. 156]. Переживання цінності впливає із факту співвіднесеності буття-іншого із буттям власним. Цінність – це якість, що фокусує життєву силу так званого “екзистенціального виклику” [7, с. 184] – праксеологічної активності реалізації наповнених сенсом завдань існування “тут і тепер”. Пошук сенсу буття – це когнітивний акт, що породжує волютивне відношення людини до світу. Якщо екстенціональне мислення продукує волю до життя як волю до влади, то інтенціональне – плекає волю до сенсу власного буття, до сублімованої “картографії душевного ландшафту” [7, с. 85], фундаментальної мотивації “бути-у-світі” завдяки осмисленню цінності миті через внутрішній моральний імператив. А. Ленгле наголошує, що та можливість, яка, будучи імпліцитно конституційована цінністю, розгортає у собі повноту актуального буття, і є сенсом поточного моменту людського існування [8, с. 49]. “Пошук смислу, – пише А. Ленгле, – завжди відповідь на вимогу часу заради відрізка майбутнього. Так, що смисл включає в себе “програму дій”, котра найліпше враховує обставини часу” [8, с. 66]. Смисл – це життєвий курс, вибраний на визначений проміжок часу [8, с. 71], орієнтир актуального вибору повноцінного буття у світі. Тому смисл невіддільний від свободи – рушійної сили морального вчинку, де людина своє розуміння ідеального реалізує як причинність своїх дій.

К. Ясперс [17] наголошував, що людина здатна найбільш повно ціннісно переживати та осенсовлено осмислювати своє власне буття та буття світу довкола себе тоді, коли вона опиняється

у так званих “пограничних ситуаціях” перед лицем абсурду, зокрема перед невідворотністю страждання чи мук совісті через провину. Тоді перед людиною відкривається бердяєвська “оголена безодня буття” [5, с. 550] як власне сенс епох, що стимулює у людині “онтологічну волю” [5, с. 570] та свідомість трансцендентності. Інтенціонально налаштований інтелект, на думку М. Поповича, формує “осмислену констатацію трансцендентного” як основу інтеграції соціуму – і в цьому виявляється сенс історії та підстава її рекурентних циклів: солідарність і соборність духовного буття народів перед лицем абсурдних ситуацій [10, с. 355]. “Емпірична інтерпретація завжди часткова, – зауважує М. Попович, – тому що не всі знаки і комбінації знаків, представлені в теорії, мають відповідники у досвіді” [10, с. 375]. Саме тому екстенціональна когнітивістика не може пояснити джерел активізації пасіонарності в умовах тойнівських “викливів-відповідей” у рекурентній історії цивілізацій, фазових переходів у теорії етногенезу Л. Гумільова, алгоритму циклів зміни типів культурної ментальності соціокультурної динаміки П. Сорокіна, підстав інсайдерства “нових комбінацій” Й. Шумпетера тощо.

У нашому дослідженні ми трактуємо кожну економічну систему як культурне явище, де культура, за А. Ленгле, – це простір відносин на основі маніфестації цінного у бутті, і те цінне, за М. Бердяєвим [5, с. 569], є символ – знак духовного світу, що якісно преображує життя. Надалі культурний підхід в аналізі принципів становлення нооекономіки у нас буде основним. Можемо вже констатувати, що тріалектика діяльності *vita activa* Г. Арендт (праця, робота, дія) у контексті екзистенціального підходу інтенціональної системи мислення ґрунтується на тріалектичній структурі *vita activa*: чуттєва цінність, когнітивний сенс, праксеологічний акт.

Цінність-сенс-дія акумулюються у досвіді преображення світу і утвердження себе у світі у статусі поведінкових патернів культури. Людина діє, опираючись на пізнані сенси та переживання цінностей, де сенс – це іманентний імператив актуального вчинку у дану мить часу, легітимізований совістю. Культура опосередковано сприяє віднайденню сенсів. Екстенціональні та інтенціональні системи мислення як способи віднайдення сенсів буття опираються на континууми цінностей двох типів культури: перші – чуттєвої, другі – ідеаційної. П. Сорокін наголошує, що чуттєва культурна ментальність вважає реальністю те, що пізнається чуттєвими рецепторами тіла у зовнішньому середовищі [12]. Е. Баттерворс називає це “життям, прожитим ззовні в середину” [3, с. 25]. Розуміння потреб має фізичний вимір і діяльність суб’єкта чуттєвої культурної ментальності спрямована на видозміну природного довкілля для максимізації матеріального комфорту. Ця ментальність, за визначенням П. Сорокіна, “розчиняє внутрішнє життя і внутрішній світ у зовнішньому” [12, с. 71]. Невпинне зростання потреб вимагає посилення контролю людини над

природою та іншими людьми, а уникнення невідворотності конфліктів, пов'язаних із конкуренцією за доступ до обмежених ресурсів, долається так званою “інституціоналізацією договірної правди” – наділеного юридичною силою контракту, що сприяє реалізації мінових угод процесу багатства. Тому в умовах домінування чуттєвого типу наративів і патернів відтворення провідним класом суспільства є ті, хто займається виключно економічною діяльністю: негоціанти,

промисловці, фінансисти, банкіри, IT-підприємці, інсайтери “нових комбінацій” тощо. Імперативу “грошової вигоди” та грошовому виміру підлягають не лише усі результати праці, включаючи мистецькі та наукові цінності, а також, як наголошує П. Сорокін, художні та морально-етичні цінності [12, с. 76]. Домінує, за О. Шпеглером [16], “грошовий спосіб мислення” – здатність усе побачене, почуте і пізнане виразити у грошовому еквіваленті.

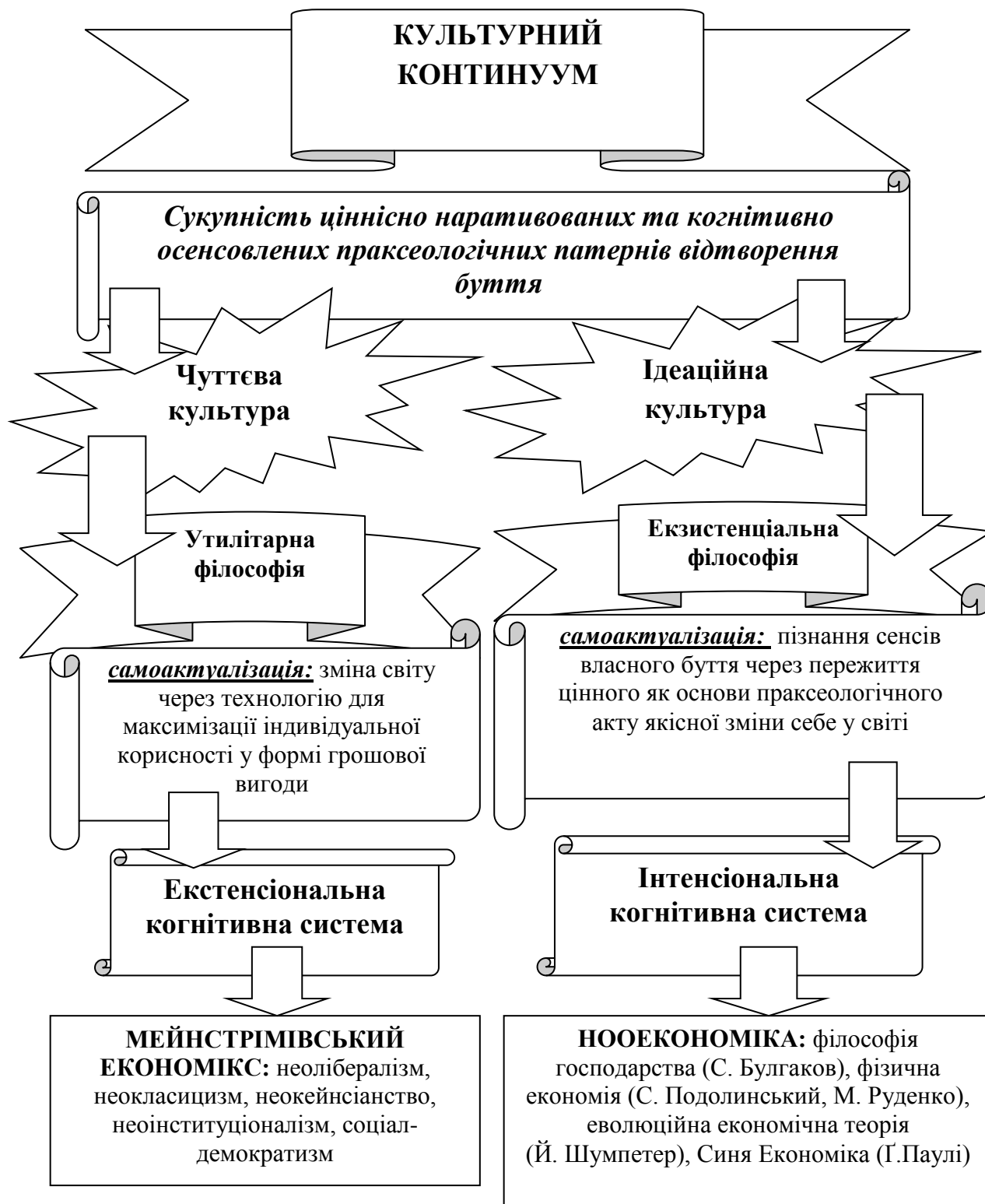

Рис. 1. Біполярна структура соціокультурної динаміки когнітивних економічних систем

Оскільки ринок є соціальною формою відображення дефіциту, то, відповідно, як наголошував А. Шопенгавер, кожне бажання, що задовольняється в ринковий спосіб, виникає з потреби, тобто – з нужди, тобто – із страждання [9, с. 516]. Сутність людини чуттєвої культури, констатував А. Шопенгавер, полягає в тому, що її воля постійно прагне, вдовольняється і знову прагне безперервно, і будь-яка затримка задоволення породжує страждання, а затримка нового бажання – безплідну нудьгу [9, с. 527]. Тому наративи чуттєвої культури налаштовані на індустрію стимуляції бажань у режимі “архітектури вибору” через явище “пропозиції вражень”. Сучасний ринок просуває як товар “інноваційну комерційну пропозицію переживань”, яка складає “третинний економічний сектор”, у якому інформація виступає основним четвертим економічним ресурсом – стверджує Х.-Д. Кюблер [6]. Оскільки різноманітність пропонованого стає принципом, то споживач швидко байдуже до “безперервного потоку мутацій на рівні пропозиції” [6, с. 52]. Докорінно змінюється, за словами Е. Тоффлера, “економічний ландшафт часу” [13]. З. Бауман чуттєву культуру взагалі називає культурою часу, а не простору, точніше – “культурою абсолютного сьогодення” [4, с. 74], де умовою комерційного прибутку є ментальна властивість споживача “забувати, а не запам’ятовувати” [4, с. 67]. “Пропозиція враження” у режимі “архітектури вибору” нівелює ментальний принцип граничної корисності, який передбачає наявність часового лагу для осмислення міри придатності споживчого блага, його суб’єктивної оцінки для уможливлення свідомого мінового вибору. Ця nudging-технологія характеризується “стисненням часу” [4, с. 67], коли у процесі “споживання” чуттєвого враження, оплаченої емоційної експресії, задоволення від споживання зводиться до мінімуму, оскільки “індустрія вражень” від бажання віднімає очікування і тим самим можливості споживання починають перевищувати межі природних чи набутих потреб. Таке суспільство масового споживання З. Бауман діагностує як “соціальний аналог психічного розладу, двома протилежними симптомами якого є знесилення і нездатність заснути” [4, с. 68].

Цей фазовий перехід соціокультурної динаміки чуттєвої культури П. Сорокін визначав як зміну активно-чуттєвого типу культурної ментальності, притаманної пасіонарній підприємницькій активності індустріальної доби розвитку капіталізму, пасивно-чуттєвим типом – гедоністичним споживачтвом естетично вульгаризуючого утилітарно спрямованого продукту чуттєвої насолоди. Якщо споживач втомлюється від безперервної інновації як основного товару індустрії вражень, то виходом стає повторення, переінтерпретація бувалого як комерційна стратегія. Цю тенденцію уgliedів ще Ф. Ніцше, який констатував, що у світі незмінних ідіотичних повторень видовище розгортання ментальних актів буття як комерційної вартості неодмінно провокуватиме тугу, де найпоширенішим виходом із ситуації стає симулятивне

наслідування, що знову і знову закручує безнадійний ряд повторень [9, с. 511]. Тобто основним поведінковим патерном пасивно-чуттєвої культурної ментальності, що визначає характер ринкових відносин виробництва і споживання, виступає симулякр – уніщовлений патерн знесутищеного буття, що підлягає утилітарному мімесису. А це – діагноз обскураційної фази соціоентропії циклу динаміки чуттєвої культури.

Наступна фаза циклу соціокультурної динаміки, опісля обскураційної, – регенераційна, – характеризується зміною домінуючого типу культури, у даному випадку – чуттєвого на ідеаційний. А тому нооекономіка можлива лише як парадигмально-патернальний проект ідеаційної культури.

Висновки та перспективи подальших досліджень у даному напрямі. Нами було проаналізовано метафізичні принципи становлення нооекономіки у когнітивному просторі чуттєвої культурної ментальності як альтернативного аксіологічного, парадигмального та патернального проекту ідеаційної культури. На основі аналізу соціоентропійного алгоритму, відображеного спадною траєкторією циклу чуттєвої культури, зроблено висновок про можливість нооекономіки як суспільно-економічної формації лише в умовах ідеаційного типу культури і культурної ментальності інтенціональних когнітивних систем.

У цьому контексті перспективними виглядають такі напрями досліджень:

- теоретико-методологічний пошук джерела вартості когнітивно-інтелегібельного продукту нооекономіки ідеаційної культури;
- виявлення у стратегії “переваг відсталості” інноваційних перспектив та синергетичних можливостей, на основі ресурсів ідеаційної культури, становлення вітчизняного варіанта нооекономіки.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арндт Г. Становище людини / Г. Арндт. – Львів : Літопис, 1999. – 250 с.
2. Арістотель. Нікомахова етика / Арістотель. – К. : Аквілон-Плюс, 2002. – 480 с.
3. Баттерворс Е. Духовна економіка. Принципи і процес справжнього добробуту / Е. Баттерворс. – Львів : ГО ЦДЗ “АРАТА”, 2013. – 96 с.
4. Бауман З. Глобалізація. Наслідки для людини і суспільства / З. Бауман [пер. з англ. І. Андрущенко; за наук. ред. М. Винницького]. – К. : Вид. дім “Кієво-Могилянська академія”, 2008. – 109 с.
5. Бердяев Н. А. Смысл творчества: Опыт оправдания человека / Н. А. Бердяев. – М. : ООО “Издательство АСТ”; Харьков: “Фолио”, 2004. – 678 с.
6. Кюблер Х.-Д. Міфи про суспільство знань / Х.-Д. Кюблер. – К. : Видавничий дім Дмитра Бураго, 2010. – 264 с.
7. Лэнгле А. Что движет человеком? Экзистенциально-аналитическая теория эмоций / А. Лэнгле. – М. : Генезис, 2009. – 235 с.

8. Лэнгле А. Жизнь, наполненная смыслом. Логотерапия как средство оказания помощи в жизни / А. Лэнгле. – М. : Генезис, 2016. – 144 с.

9. Мислителі німецького романтизму / [упорядники Л. Рудницький, О. Фешовець]. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2003. – 588 с.

10. Попович М. В. Філософія свободи / М. В. Попович. – Х. : Фоліо, 2018. – 524 с.

11. Роджерс Е. Дифузія інновацій / Е. Роджерс. – К. : Видавничий дім «Києво-Могилянська академія», 2011. – 591 с.

12. Сорокин П. А. Социальная и культурная динамика / П. А. Сорокин. – М. : Астрель, 2006. – 1176 с.

13. Талер Р. Новая поведенческая экономика. Почему люди нарушают правила традиционной экономики и как на этом заработать / Р. Талер. – Добрая книга, Минск, 2016. – 352с.

14. Тоффлер Э. Революционное богатство / Э. Тоффлер, Х. Тоффлер. – М. : АСТ: АСТ МОСКВА: ПРОФИЗДАТ, 2008. – 569 с.

15. Хайдеггер М. Бытие и время / М. Хайдеггер. – М. : Академический проект, 2015 с.

16. Шпенглер О. Закат Европы: Очерки морфологии мировой истории. Т. 2. Всемирно-исторические перспективы / О. Шпенглер. – Мн. : ООО «Попурри», 1999. – 720 с.

17. Ясперс К. Психология світоглядів / К. : Ясперс. – К. : Юніверс, 2009. – 464 с.

REFERENCES

1. Arendt, H. (1999), Stanovyshche ludyny, Litopys, Lviv.

2. Aristotel (2002), Nikomahova etyka, Akvilon-plus, Kyiv.

3. Battervors, E. (2013), Duhovna ekonomika. Pryntsyry i protses spravzhniovo dobrobutu, ARATA, Lviv.

4. Bauman, Z (2008), Hlobalizatsija: naslidky dlia ludyny I suspilstva, “Wydavnychij dim “Kyivo-Mohylyans’ka akademiya”, Kyiv.

5. Berdjaev, N. (2004), Smysl tvorchestva, Folio, Moscow.

6. Kubler, H.-D. (2010), Mify pro suspil’stvo znan’, “Vydavnychij dim Dmytra Buraho”, Kyiv.

7. Lengle, A. (2009), Chto dvyzhet chelovekom? Ekzistencial’no-analiticheskaja teorija emotsij, Genezys, Moskow.

8. Lengle, A. (2016), Zhyzn’, napolnennaja smyslom. Logoterapija kak sredstvo okazaniya pomoshchi v zhyzni, Genezys, Moskow.

9. Myslyteli nimetskoho romantyzmu (2003), [uporjadnyk L. Rudnytskiy ta O. Feshovets], Lileja-NV, Ivano-Frankivsk.

10. Popovych, M. (2018), Filosofija svobody, Folio, Kharkiv.

11. Rogers, E. (2009), Dyfuzija innovatsij, “Wydavnychij dim “Kyivo-Mohylyans’ka akademiya”, Kyiv.

12. Sorokin, P. (2006), Social’naya i kul’turnaya dynamika, “Izdatel’stvo Astrel”, Moscow.

13. Taler, R. (2016), Novaja povedencheskaja ekonomika. Pochemu liudiy narushajut pravila traditsionnoj ekonomiki I kak na etom zarabotat’, “Dobraja kniga”, Minsk.

14. Toffler, E. (2007), Revoliutsionnoje bogatstvo, “AST: AST MOSKOW: PROFIZDAT”, Moskow.

15. Haidegger, M. (2015), Bytije I vremena, Akademicheskij proekt, Moskow.

16. Shpengler, O. (1998), Zakat Evropy: Ocherki morfologiy mirovoj istoriyi. T. 2. Vsemirno-istoricheskie perspektivy, Poppuri, Minsk.

17. Jaspers, K. (2009), Psihologija svitohljadiv, Iunivers, Kyiv.

Стаття надійшла до редакції 28 листопада 2019 р.